

Чемакіна О., кандидат архітектури, доцент,
Корж С., архітектор
Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ МІСТОБУДІВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЗЕЛЕНИХ ПРОСТОРІВ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядається можливість просторової організації системи озеленення крупного міста з метою реабілітації міського середовища. Визначено особливості, основні властивості і функції озелених просторів. Приведено спільні положення виділення містобудівних утворень, що включають озеленені простори, як елементів загальної системи озеленення. Ключові слова: міське середовище, композиція містобудівних утворень, що містять озеленені простори.

Особенности градостроительной организации озелененных пространств городской среды. В статье рассматривается возможность пространственной организации системы озеленения крупного города с целью реабилитации городской среды. Определены особенности, основные свойства и функции озелененных пространств. Приведены общие положения выделения градостроительных образований, включающих озелененные пространства, как элементов общей системы озеленения. Ключевые слова: городская среда, композиция градостроительных образований, которые содержат озелененные пространства.

Features of town-planning organization of the planted trees and shrubs spaces of city environment. In the article possibility of spatial organization of the system of planting of greenery of large city is examined with the purpose of rehabilitation of city environment. Features, basic properties and functions of the planted trees and shrubs spaces, are certain. The generals of selection of town-planning educations, including the planted trees and shrubs spaces, as elements of the general system of planting of greenery are resulted. Keywords: city environment, composition of town-planning educations which contain the planted trees and shrubs spaces.

Аналіз процесу формування містобудівної композиції озелених просторів крупних міст дозволив встановити, що він має специфічні особливості, що визначаються в ході урахування потреб і вимог до створення гармонійного і екологічно спрямованого міського середовища. Відповідно до цього, виділено кілька положень, які безпосередньо визначають умови і засоби моделювання озелених просторів крупних міст в процесі реабілітації міського середовища:

1. Функціональне використання якостей і екологічних якостей зелених насаджень – для оздоровлення визначених ділянок міського середовища за рахунок встановлення оптимального мікроклімату, збагачення повітря киснем, очищення від шкідливих домішок, коригування температурного режиму і вологості.
2. Створення психологічно комфортного середовища озеленого простору на основі врахування і задоволення емоційних і екологічних потреб людини.
3. Використання семантичних прийомів, колористичної гами і об'ємно-просторових форм окремих зелених насаджень, їх угруповань у візу-

ально-просторовій гармонізації озелених просторів міського середовища крупних міст на основі врахування вимог відеоєкології, історичних традицій і сучасних прийомів формування колористики середовища, індивідуальних проектних підходів.

4. Врахування конкретних умов архітектурно-просторової організації визначених містобудівних утворень, що містять озеленені простори: тип планувальної структури і транспортної схеми міста; природно-кліматичні умови; належність до центральної, серединної, периферійної, заміської зон крупного міста; розміщення в промисловій, сельбищній, рекреаційній, комунікаційній зонах; наявність і види забудови, соціально-економічні характеристики тощо.

Проблема. Результати системного аналізу міського середовища крупних міст і дослідження шляхів досягнення його комфортного стану дозволили поставити проблему містобудівної композиції озелених територій у загальній концепції реабілітації міського середовища і в загальній стадійній системі містобудівного проектування для проектно-розробки і реалізації.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених по сприйняттю міського середовища, які належать Е.Л.Беляєвій, З.Н.Яргіній, Д. Лінчеві, В.Г.Глазичеву, І.Г.Лежаві, В.Т. Шимко, В.М.Розіну та ін. свідчить про відсутність окремих досліджень щодо сприйняття простору озелених територій містобудівних систем.

Мета – визначення теоретичних положень моделювання містобудівної композиції озелених просторів в загальній концепції реабілітації міського середовища крупних міст.

Виклад результатів дослідження.

Процес реабілітації міського середовища має на увазі вирішення ряду проблем по створенню визначених просторів – особливих елементів природної екосистеми в цілому і системи озеленення міста зокрема, що відповідають певним санітарно-гігієнічним і естетичним вимогам, володіють високою здібністю до нейтралізації негативної дії чинників урбанізації, підвищують рівні комфорту міського середовища, створюють просторово-часовий образ міста на основі динамічної рівноваги соціально-економічних, архітектурно-художніх і природних аспектів життєдіяльності людини.

Вітчизняний і зарубіжний досвід дослідження і проектування міст вказує на необхідність системної організації структури озелених просторів з диференціацією складових її елементів та їх містобудівних взаємозв'язків. Мета формуван-

ня даних елементів в архітектурно-планувальній організації системи озеленення крупного міста – підвищення естетичної привабливості, комфорту і оздоровлення міського середовища [1], утворення гнучких динамічних зв'язків між міською і природною екосистемами, встановлення максимально можливої екологічної рівноваги в умовах функціонування народногосподарського комплексу крупного міста [2]. Озеленені простори крупного міста володіють певними функціями і призначенням, перетворюють і зменшують негативний вплив антропогенних і техногенних чинників, виконують середовищезахисну функцію і впливають на поліпшення якості міських просторів в цілому всієї демоекосистеми [3].

В результаті створюється єдиний структурний каркас озеленення міста. Він має спільні для всіх вхідних в нього елементів центри тяжіння, функціональні зв'язки і просторові доміанти. У даному дослідженні диференціація системи озеленення по розташуванню в міській структурі і напрямленням використання представлена як виділення в каркасі озеленення наступних елементів:

- зональні вузли (розташовані в планувальних частинах міста крупні озеленені простори, що використовуються як рекреаційні);
- локальні вузли (озеленені території, що відносяться до місць короткого або тимчасового відпочинку і благоустрою);
- контактні вузли (елементи рельєфу і озеленення, що знаходяться на межах міських просторів і виконують екологічні функції).

Організація системи озеленення крупного міста передбачає комплексне виконання озеленими просторами, залежно від виду вузлів середовищезахисних функцій в загальній концепції реабілітації міського середовища. Середовищезахисна функція виражена в нейтралізації негативної дії чинників урбанізації і в створенні умов, при яких подальша взаємодія природної, техногенної і антропогенної підсистем не приведе до порушень і деградації міського середовища.

Утилітарні умови і санітарно-захисні функції системи озеленення крупного міста, соціальні, функціональні і біологічні особливості містобудівної організації визначають властивості озелених просторів, формують типи вузлів каркаса відповідно їх видам: здатність зберігати якісні і функціональні характеристики при зовнішніх змінах під впливом відповідних чинників, здатність до регенерації на певному часовому етапі без додаткового втручання, можливість до трансформації в процесі функціонування як динамічного елементу системи озеленення.

Типи озелених просторів розрізняються за планувальними характеристиками, кількістю рівнів, видам естетичної організації простору. Планувальні прийоми по організації озелених просторів міста залежать від містобудівних умов їх розташування і різні для вказаних в даному дослідженні видів і типів.

Формування озелених просторів крупного міста можливо здійснити на основі загальних принципів взаємообумовленості і адекватності моделювання в системі озеленення містобудівної

системи з врахуванням диференціації прийомів архітектурно-планувальної організації елементів – зональних, локальних і контактних вузлів каркаса озеленення.

Складність і різноманітність функцій в сучасному містобудуванні вимагають створення системи різних взаємозв'язаних озелених просторів.

У основу систематизації теоретичних положень по методиці моделювання озелених просторів крупного міста покладено системні принципи, що дозволило:

- класифікувати види озелених просторів містобудівних утворень;
- визначити прийоми і засоби просторової композиції видів озелених просторів містобудівних утворень
- провести аналіз взаємозв'язку озелених просторів містобудівних утворень у системній взаємодії їх містобудівних потенціалів і потенціалів зв'язків з іншими компонентами міського середовища.

За принципом організації містобудівної композиції озеленені простори міського середовища крупних міст розділені на два види: обмежені і необмежені. До необмежених відносяться озеленені простори, які не мають чітких меж переходу в міське середовище. До обмежених відносяться озеленені простори, що розміщені між елементами середовища – техногенними, антропогенними, природними або їх поєднаннями.

Озеленені простори вимагають спеціального угруповання, за основу якого беруться їх території із визнанням властивостей: по співвідношенню координат, за формою плану, по ступеню замкнутості.

Співвідношення координат характеризують загальні пропорції містобудівної композиції озелених просторів. Відповідно до цього вони згруповані на: рівномірні; з однією розвинутою координатою – глибинні, фронтальні, вертикальні; з двома розвиненими координатами – фронтально-вертикальні, фронтально-глибинні тощо.

За контуром плану, або формою озеленого простору містобудівних утворень, виділені простори: прості геометричні, складні симетричні, асиметричні.

Ступінь замкнутості характеризує зв'язок обмеженого простору містобудівних утворень, з навколишнім середовищем і лежить в межах між замкнутими і відкритими просторами.

Виділені властивості, по яких в методичних цілях розглядаються обмежені простори дають уявлення про пропорції, форму і обмеження простору, є в сукупності необхідними і достатніми характеристиками узагальненої моделі просторової композиції озелених просторів містобудівних утворень.

У основу побудови містобудівної композиції обмеженого озеленого простору містобудівних утворень, покладено комплекс їх просторових властивостей – симетрія або асиметрія (кількість, напрями і контур композиційних осей), розташування головних і підлеглих композиційних елементів тощо. Це дозволило визначити методику побудови

композиції озелених просторів містобудівних утворень, спрямовану на досягнення більш виразної композиції простору, підкреслення її характеру, загострення сприйняття просторового рішення містобудівної композиції обмеженого простору. Методика містить послідовне виконання таких етапів: визначення основних напрямів композиційного розвитку просторової побудови озелених просторів містобудівних утворень; створення цілісного або розчленованого простору, симетричної або асиметричної форми, з різним співвідношенням координат і ступенем замкнутості; визначення статичного або динамічного характеру композиції озелених просторів.

Прийоми побудови озелених просторів містобудівних утворень поділено відповідно до рівнів використання компонентів міського середовища, які використовуються на різних стадіях містобудівної композиції:

- прийоми першого рівня пов'язані з прийомами побудови містобудівної композиції озелених просторів, заснованих на використанні просторових властивостей елементів міського середовища: з різним характером візуальної поверхні озелених територій (прямолінійною, криволінійною, ламаною, складною); через зіставлення цих поверхонь; з різною величиною по горизонталі і вертикалі озелених територій (силует, створення планів повітряної перспективи тощо); з різним розташуванням озелених територій (розчленовування простору);

- прийоми другого рівня засновані на деталізації озелених просторів містобудівних утворень і елементів міського середовища, що обмежують простір, тобто на виявленні поверхні і об'ємної форми озелених просторів.

Аналіз взаємозв'язків озелених просторів містобудівних утворень в системі міста показав, що існують три основні типи їх містобудівної композиції: злиття озелених просторів, що поєднуються; часткове розділення озелених просторів; повне розділення озелених просторів.

Таким чином, узагальнення і систематизація основних теоретичних положень містобудівної композиції дає можливість цілеспрямованого використання озелених просторів містобудівних утворень в загальній концепції реабілітації міського середовища.

Проведена класифікація видів композиції озелених просторів містобудівних утворень дозволяє програмувати результат рішення композиційних задач: загальних композиційних закономірностей, видів композиції обмежених і необмежених просторів, взаємозв'язків просторів – структурної організації міського середовища, візуально-просторову гармонізацію просторів

Висновки. Розкриття багаторівневої структури просторів озелених просторів містобудівних утворень представляють її в новій якості як специфічний матеріал містобудівної композиції крупних міст.

Систематизація теоретичних положень композиції озелених просторів дозволила:

- провести в методичних цілях класифікацію видів композиції озелених просторів містобудів-

них утворень, розмежувати прийоми побудови містобудівної композиції взаємозв'язаних елементів міського середовища в загальній концепції його реабілітації;

- визначити круг необхідних і достатніх теоретичних питань для вивчення просторової організації міського середовища.

Подальші дослідження пов'язані з розробкою пропозицій по організації містобудівної композиції простору озелених просторів міського середовища.

Література:

1. Демин Н.М. *Управление развитием градостроительных систем.* – К.: Будівельник, 1991. – 183 с.
2. Лаврик Г.И., Демин Н.М. *Методологические основы районной планировки.* – М.: Стройиздат, 1975. – 96 с.
3. Фильваров Г.И. *Социально-пространственная организация производственного комплекса крупного города // Градостроительство.* – Киев, Будівельник, 1983. – Вып. 36.
4. Яницкий О. Н. *Экологическая перспектива города.* – М.: «Мысль», 1987. – 278 с.
5. Городков А. В. *Совершенствование проектирования средозащитных озелененных пространств: эколого-градостроительные исследования и рекомендации на примере крупных городов.* – Брянск. Гос. Инженер. – технолог. Академия. – Брянск, 1999. – 164 с.:ил.
6. Генералова С. В. *Планировочные и градоэкологические принципы формирования ландшафтов крупных городов на больших реках (на примере волжских городов): Диссерт. на соиск. уч. ст. канд. арх-ры.* – М., 1982. – 155 с.